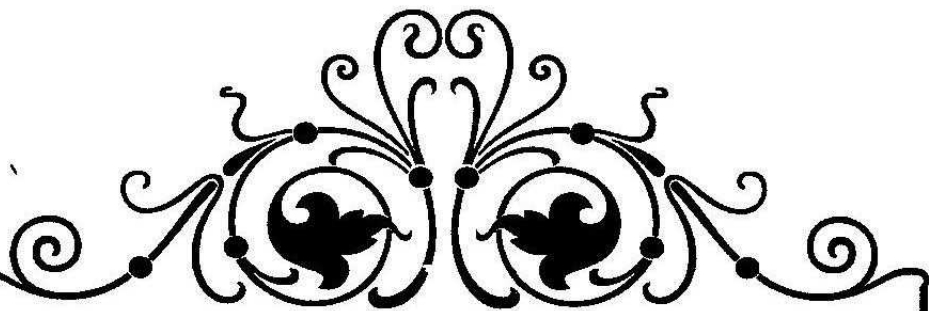

روش‌شناسی

شرح نهج البلاغه، شارحان متقدم (کیدری، بیهقی)

و

تأثیر آن بر شرح بعدی

نوشته و پژوهش: انسیه خراسانی

نشر رهی

روش‌شناسی شرح نهج البلاغه، شارحان متقدم (کیدری، بیهقی) و تأثیر آن بر شروح بعدی

انسیه خراسانی

سرشناسه: خراسانی، انسیه، ۱۳۵۰-

عنوان و نام پدیدآور: روش‌شناسی شرح نهج البلاغه، شارحان متقدم (کیدری، بیهقی) و تأثیر آن بر شروح بعدی/

نوشته و پژوهش انسیه خراسانی.

مشخصات نشر: تهران: نشر رهی، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۲۹ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۰-۶۱۷/۷

وضعیت فهرست نویسی: فیفا

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه -- نقد و تفسیر

موضوع: Ali ibn Abi-talib, Imam I. Nahjol - Balaghah -- Crucis and Interpretation

موضوع: بیهقی، علی بن زید، ۶۵ ق. نهج البلاغه -- نقد و تفسیر

موضوع: بیهقی نیشابوری کیدری، مسد بن سین قرن ۶ ق. حدائق الحقائق فی فسر افصح الخلائق -- نقد و تفسیر

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ خ/۴۰۴۲۳/۰۳۸۲

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۷۶۶۷۲

آدرس: خیابان مطهری، خیابان ترکمنستان، کد پستی ۱۳۵۱۲، پلاک ۲، واحد ۱۳

تلفن: ۸۸۴۴۶۸۲۲-۸۸۴۷۲۶۶۹-۷۷۷۹-۳۷۹۷۰۰ شماره: ۸۸۴۷۲۶۶۹

Email: nashr.rahi@gmail.com

روش‌شناسی شرح نهج البلاغه، شارحان متقدم (کیدری، بیهقی) و تأثیر آن بر شروح بعدی

نوشته و پژوهش: انسیه خراسانی

صفحه‌آرایی: علیرضا جزندری

طرح جلد: علی مهرادیان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۹۹-۶۴-۷

شمارگان: ۳۰۰ جلد

چاپ نخست: زمستان ۱۳۹۷

قیمت: ۳۰ هزار تومان

از جمله شروح کهن نهج البلاغه، دو شرح «معارج نهج البلاغه» از علی بن زید بیهقی (قرن ششم هـ) و «حداائق الحقائق فی فسر افصح الخلائق» از قطب الدین بیهقی کیدری (قرن هفتم هـ) است. شارحان هریک از این دو شرح، روشی ادبی را برگزیده‌اند. هدف از این پژوهش، شناسایی و معرفی روش دو شارح و نحوه تأثیرات این دو شرح، بر شروح پسین نهج البلاغه است که پس از ذکر مشخصات و مباحث علمی مؤلفان و ویژگی‌های شروح به آن پرداخته شده است. گردآوری اطلاعات و نحوه دستیابی به آن؛ از طریق روش کتابخانه‌ای و با بهره‌گیری از نرم افزارهای زیر انجام شده است. شرح «معارج» از جمله شروح اولیه بوده و شرح «حداائق الحقائق» برگرفته از دو شرح «معارج» علی بن زید بیهقی و «منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه» قطب راوندی است و از جنبش و نظم مشخصی برخوردار است. خطب و نامه‌ها و حکمت‌ها، در هر دو کتاب، به شیوه‌ی ترتیبی تشریح شده است.

هریک از شارحان، برای بررسی محتوای نهج البلاغه، از دانش‌های مختلف بهره برده‌اند، که از آن جمله می‌توان به علم لغت و دانش صرف و نحو، بلاغت، علم الحدیث، کلام، تاریخ، فقه، و علوم قرآنی اشاره کرد. فسر ادبی این پژوهش، به بررسی تأثیر این دو شرح، بر شروح پسین و گونه‌شناسی انعکاس این تأثیرات، از جهت محتوایی می‌پردازد. اگرچه در میان شروح بعدی، سخن‌چندانی از این دو شرح است و این شروح اساساً مورد مناقشه و تحلیل نبوده‌اند، ولی تأثیرات آن‌ها بر روی برخی از شروح، با ذکر نام ایشان و ورود برخی از مطالب توسط شارحان بعدی، نشان‌گر توجه آن‌ها به این دو شرح بوده است. از مهم‌ترین شروح تأثیرپذیر، می‌توان به «شرح ابن عتایی»، «مصباح السالکین ابن میثم بحرانی»، «منهاج البراعه خویی» و «بهج الصباغه شوشتری»، اشاره کرد.

کلیدواژه‌گان: معارج نهج البلاغه، حداائق الحقائق، علی بن زید بیهقی، قطب الدین کیدری، فقه الحدیث.

نهج البلاغه، روش‌شناسی شروح نهج البلاغه.

فهرست مطالب

۱۷	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۱۸	۱-۱ کلیات
۱۸	۱-۱-۱ بیان مسئله تحقیق
۱۹	۱-۲ ضریب اهداف
۱۹	۱-۳ سوالات
۱۹	۱-۴ فرضیات
۱۹	۱-۵ پیشینه
۲۰	۲-۱ مفاهیم
۲۰	۱-۲-۱ روش‌شناسی
۲۱	۱-۲-۲ نهج البلاغه
۲۲	۱-۲-۳ شروح نهج البلاغه
۲۴	۱-۲-۴ روش‌شناسی شرح
۲۴	۱-۲-۵ معنای شرح، نهج و البلاغه از زبان مؤلف معارج
۲۵	۱-۲-۶ معرفی شروح، معارج و حدائق الحقائق
۲۵	۱-۲-۶-۱ معرفی شرح معارج نهج البلاغه و نسخه‌ی خطی آن
۲۶	۱-۲-۶-۱-۱ تبیین جایگاه فردی و مشخصات علمی مؤلف معارج (علی بن ابی‌طالب)
۲۸	۱-۲-۶-۲ تولد و وفات
۲۹	۱-۲-۶-۳ شعر
۳۰	۱-۲-۶-۴ القاب
۳۱	۱-۲-۶-۵ اجداد و نیاکان
۳۱	۱-۲-۶-۶ مشایخ
۳۲	۱-۲-۶-۶-۱ در زبان عربی و علوم ادبی
۳۲	۱-۲-۶-۶-۲ در علم حدیث
۳۳	۱-۲-۶-۶-۳ در علم کلام
۳۳	۱-۲-۶-۶-۴ در فلسفه و حکمت

- ۱-۲-۶-۱-۶-۵-در علم ریاضیات ۳۴
- ۱-۲-۶-۱-۶-۶-در علم انساب ۳۴
- ۱-۲-۶-۱-۷-طریق دستیابی بر نهج البلاغه ۳۴
- ۱-۲-۶-۱-۸-شاگردان ۳۵
- ۱-۲-۶-۱-۹-چاپ کتاب ۳۶
- ۱-۲-۶-۱-۱۰-دیگر آثار بیهقی ۳۶
- ۱-۲-۶-۱-۱۱-روش شارح ۴۱
- ۱-۲-۶-۱-۱۲-مذهب شارح ۴۲
- ۱-۲-۶-۱-۱۳-سخن درباره مذهب شارح ۴۲
- ۱-۲-۶-۱-۱۴-تشیع ۴۳
- ۱-۲-۶-۱-۱۵-انگیزه، الیه، معارج نهج البلاغه ۴۴
- ۱-۲-۶-۲-معرفی شرح حدائق الحقائق و نسخه خطی آن ۴۵
- ۱-۲-۶-۲-۱-تبیین جایگاه و دی و مشخصات علمی مؤلف حدائق الحقائق (قطب‌الدین کیدری) ۴۶
- ۱-۲-۶-۲-۲-تولد و وفات ۴۶
- ۱-۲-۶-۲-۳-مهارت ادبی و شعر ۴۷
- ۱-۲-۶-۲-۴-مکان ولادت ۴۷
- ۱-۲-۶-۲-۵-سخنی درباره قطب‌الدین کیدری ۴۷
- ۱-۲-۶-۲-۶-مشایخ ۴۸
- ۱-۲-۶-۲-۷-اجازات کیدری ۴۸
- ۱-۲-۶-۲-۸-چاپ کتاب ۴۹
- ۱-۲-۶-۲-۹-دیگر آثار کیدری ۴۹
- ۱-۲-۶-۲-۱۰-روش شارح و انگیزه تألیف ۵۰
- فصل دوم: معرفی شرح معارج نهج البلاغه** ۵۳
- ۱-۲-درآمد ۵۴
- ۲-۲-ساختارشناسی معارج نهج البلاغه ۵۵
- ۲-۲-۱-وجه تسمیه ۵۵
- ۲-۲-۲-انگیزه و شیوه‌ی نگارش ۵۷
- ۲-۲-۳-تاریخ نگارش شرح ۵۸
- ۲-۲-۴-نسخه خطی، تصحیح، تحقیق معارج ۵۸

- ۵۸-۲-۲-۵- معارج نهج البلاغه؛ املاء یا کتابت.....
- ۶۰-۲-۲-۶- اجازات و طرق دست‌یابی بر نهج البلاغه.....
- ۶۰-۲-۲-۷- منابع شارح.....
- ۶۱-۲-۲-۷-۱- نام بردن از افراد، بدون ذکر منبع.....
- ۶۴-۲-۲-۷-۲- نام بردن از افراد به همراه ذکر منبع.....
- ۶۴-۲-۲-۷-۳- نام منبع، بدون ذکر مؤلف.....
- ۶۵-۲-۲-۷-۴- استفاده از منابع، بدون اشاره به نام مؤلف و کتاب.....
- ۶۶-۲-۲-۷-۵- ارجاع به کتب خود شارح، به‌عنوان منبع.....
- ۶۶-۲-۲-۸- برگه‌های معارج نهج البلاغه.....
- ۶۶-۲-۲-۸-۱- تمایز متن نهج البلاغه از شرح.....
- ۶۷-۲-۲-۸-۲- شرح کوتاه و مختصر.....
- ۶۷-۲-۲-۸-۳- ساختار باب شیخ‌کار مؤلف.....
- ۶۹-۲-۲-۸-۴- پاسخ به شبهه عدم انتساب نهج البلاغه به امام علی.....
- ۷۰-۲-۲-۸-۵- عدم رعایت ترتیب در شرح امام.....
- ۷۱-۲-۲-۸-۶- عنوان‌دهی برخی از خطبات.....
- ۷۲-۲-۲-۹- جمع‌بندی.....
- ۷۲-۲-۳- روش‌های فقه‌الحديثی.....
- ۷۲-۲-۴- درآمد.....
- ۷۳-۲-۴-۱- روش فقه‌الحديثی.....
- ۷۳-۲-۴-۱-۱- روش ادبی.....
- ۷۴-۲-۴-۱-۱-۱- واژه‌شناسی و بیان معانی لغت.....
- ۷۵-۲-۴-۱-۱-۱-۱- بیان معنای لغوی بدون استناد به منابع لغوی.....
- ۷۶-۲-۴-۱-۱-۱-۲- بیان معنای واژه از قول لغوی بدون بیان منبع و یا نام لغوی.....
- ۷۸-۲-۴-۱-۱-۱-۳- بیان معنای واژه با استناد لغوی.....
- ۸۰-۲-۴-۱-۱-۱-۴- اشاره به گوهر معنایی واژگان.....
- ۸۱-۲-۴-۱-۱-۱-۵- تضاد و تقابل معنایی.....
- ۸۱-الف- تضاد معنایی در یک لغت.....
- ۸۲-ب- تقابل معنایی در یک لغت.....
- ۸۳-۲-۴-۱-۱-۱-۶- بیان مصدر لغت.....
- ۸۳-۲-۴-۱-۱-۱-۷- شناسایی ریشه لغت.....

- ۲-۴-۱-۱-۱-۸- توجّه شارح به مباحث صرفی و نحوی..... ۸۴
- ۲-۴-۱-۱-۱-۹- به‌کارگیری دانش‌های بلاغی..... ۸۵
- الف. تشبیه..... ۸۶
- ب. استعاره..... ۸۶
- ج. کنایه..... ۸۸
- ۲-۴-۱-۲- روش محتوایی..... ۸۹
- ۲-۴-۱-۲-۱- گزارش اختلاف نقل‌ها (نسخه بدل)..... ۸۹
- ۲-۴-۱-۲-۲- استشهداد به آیات قرآنی..... ۹۰
- ۲-۴-۱-۲-۱- استفاده از آیات جهت تبیین معنای کلمات..... ۹۱
- ۲-۴-۱-۲-۲- تبیین معنای جمله با تضمین قرآنی..... ۹۳
- ۲-۴-۱-۲-۳- بیان معنای کلام امام..... ۹۳
- ۲-۴-۱-۲-۴- تبیین مباحث علمی، فلسفی، عرفانی با استناد به قرآن..... ۹۵
- ۲-۴-۱-۲-۵- استشهداد به آئی در تأکید اقوال..... ۹۷
- ۲-۴-۱-۲-۳- بهره‌گیری از حدیث..... ۹۸
- ۲-۴-۱-۲-۱- بهره از حدیث نووی..... ۹۹
- ۲-۴-۱-۲-۲- بیان پشوانه‌های نبوی در خصوص سخنان امام..... ۱۰۰
- ۲-۴-۱-۲-۳- استفاده از حدیث در جهت نکات ادبی..... ۱۰۱
- ۲-۴-۱-۲-۴- استفاده از حدیث، در جهت شرح و تفسیر کلام..... ۱۰۲
- ۲-۴-۱-۲-۴- استفاده از اشعار عرب..... ۱۰۳
- ۲-۴-۱-۲-۱- استفاده از شعر در تبیین معنای لغوی..... ۱۰۴
- ۲-۴-۱-۲-۲- استفاده از شعر در تبیین جمله و کلام امام..... ۱۰۶
- ۲-۴-۱-۲-۵- استفاده از امثال عرب..... ۱۰۶
- ۲-۴-۱-۲-۵- بیان مثل عربی در تبیین کلام و لغت..... ۱۰۷
- ۲-۴-۱-۲-۵- ذکر امثال به‌کار برده شده در کلام امام..... ۱۰۸
- ۲-۴-۱-۲-۶- استفاده از اقوال بزرگان..... ۱۰۹
- ۲-۴-۱-۲-۶- قول امام وبری..... ۱۰۹
- ۲-۴-۱-۲-۶- اقوال رجال حدیث..... ۱۱۰
- الف. قول صحابی و راویان حدیث..... ۱۱۰
- ب. تبیین کلام از منابع روایی و حدیثی بدون ذکر نام..... ۱۱۲
- ۲-۴-۱-۲-۶- قول مفسران..... ۱۱۲

۱۱۴	۲-۴-۱-۲-۶-۴- قول متکلمان
۱۱۶	۲-۴-۱-۲-۶-۵- قول علماء و اطباء
۱۱۶	الف. نام بقراط حکیم و قول او در تبیین کلام امام
۱۱۶	ب. ذکر نام امام خجندی
۱۱۷	ج. نام قفال الشاشی
۱۱۷	د. نقل قول از فقیه و لغوی: الهروی
۱۱۷	هـ. ذکر نام عمید ابوبکر قهستانی
۱۱۸	۲-۴-۱-۲-۷- اهتمام به مباحث تاریخی
۱۲۱	۲-۴-۱-۲-۸- بیان مباحث علوم مختلف در شرح
۱۲۱	۲-۴-۱-۲-۸-۱- بیان مباحث فقهی
۱۲۲	۲-۴-۱-۲-۸-۲- بیان مباحث اخلاقی
۱۲۴	۲-۴-۱-۲-۸-۳- بیان مباحث فلسفی و عرفانی
۱۲۶	۲-۴-۱-۲-۹- عدم رعایت ترتیب در شرح کلام امام
۱۲۸	۲-۴-۱-۲-۱۰- طرح مباحث سیف (تطاردی)
۱۳۱	فصل سوم: روش‌شناسی شرح حقائق الخلائق فی فسر دقائق افصح الخلائق
۱۳۲	۳-۱- درآمد
۱۳۳	۳-۲- ساختارشناسی شرح حقائق الحقائق
۱۳۳	۳-۲-۱- وجه تسمیه کتاب
۱۳۳	۳-۲-۲- انگیزه و شیوه‌ی نگارش
۱۳۵	۳-۲-۳- تاریخ نگارش شرح
۱۳۵	۳-۲-۴- نسخه خطی، تصحیح، تحقیق حقائق
۱۳۶	۳-۲-۵- املاء یا کتابت شرح و اجازات نهج البلاغه
۱۳۷	۳-۲-۶- شرح کوتاه و مختصر و مراعات ترتیب در شرح و عنوان‌دهی
۱۳۷	۳-۲-۷- منابع شارح
۱۳۸	۳-۲-۷-۱- منابع شارح به نقل از دو منبع اصلی
۱۳۹	۳-۲-۷-۲- ارجاع شارح به کتب خودش
۱۳۹	۳-۲-۸- ساختار کلی شرح
۱۳۹	۳-۲-۹- شرح خطبه رضی
۱۴۰	۳-۲-۱۰- دسته‌بندی عملکرد شارح در استفاده از شروح متقدم

۱۴۰	۳-۲-۱۰-۱- استفاده از دو شرح
۱۴۰	۳-۲-۱۰-۲- استفاده از یک شرح
۱۴۰	۳-۲-۱۰-۳- بدون استفاده از شروح
۱۴۱	۳-۲-۱۱- جمع‌بندی
۱۴۱	۳-۳- روش‌های محتوایی (فقه الحدیثی)
۱۴۱	۳-۴- درآمد
۱۴۲	۳-۴-۱- روش فقه الحدیثی
۱۴۲	۳-۴-۱-۱- روش ادبی
۱۴۲	۳-۴-۱-۱-۱- واژه‌شناسی و بیان معانی لغت
۱۴۳	۳-۴-۱-۱-۱- بیان معنای واژه بدون استناد به ارباب لغت
۱۴۴	۳-۴-۱-۱-۲- بیان معنای لغت با استناد به ارباب لغت
۱۴۵	۳-۴-۱-۱-۳- بیان معنای لغت با استناد به ارباب لغت
۱۴۶	۳-۴-۱-۱-۴- چگونگی شرح لغات از دو منبع ارجاعی شارح
۱۴۸	۳-۴-۱-۱-۵- اهتمام شارح به مباحث ادبی
۱۴۸	الف. مباحث صرفی و نحوی
۱۵۱	ب. اشاره به گوهر معنایی
۱۵۲	ج. مترادف معنایی
۱۵۲	د. فروق الّغه
۱۵۳	و. تضاد معنایی
۱۵۳	ز. اشتراکات لفظی
۱۵۴	ح. شناسایی مصدر
۱۵۵	ط. اصل و ریشه فعل
۱۵۵	ی. به‌کارگیری دانش‌های بلاغی
۱۶۰	۳-۴-۱-۲- روش محتوایی
۱۶۰	۳-۴-۱-۲-۱- استشهاد قرآنی
۱۶۰	۳-۴-۱-۲-۱- بهره از آیات قرآنی در لغت‌شناسی و تبیین مفهوم جمله
۱۶۱	۳-۴-۱-۲-۲- ارتباط با قرآن
۱۶۳	۳-۴-۱-۲-۲- بهره‌گیری از حدیث
۱۶۴	۳-۴-۱-۳- استفاده از اشعار عرب
۱۶۴	۳-۴-۱-۳- نام شعراء و تضمین شعری

۱۶۵.....	۳-۴-۱-۲-۳-۲- استناد به انوار العقول
۱۶۶.....	۳-۴-۱-۲-۴- استفاده از امثال
۱۶۷.....	۳-۴-۱-۲-۵- اشاره به استعمال لفظ در کلام عرب
۱۶۹.....	فصل چهارم: تأثیرگذاری دو شرح معارج نهج البلاغه و حدائق الحقائق بر شروح بعدی
۱۷۰.....	۴-۱- درآمد
۱۷۱.....	۴-۲- گونه‌های تأثیرگذاری
۱۷۳.....	۴-۳- کتاب‌شناسی شروح
۱۷۳.....	۴-۳-۱- شرح ابن‌میثم بحرانی
۱۷۴.....	۴-۳-۱-۱- تأثیرات ساختاری
۱۷۴.....	۴-۳-۲- شرح نهج البلاغه علامه مجلسی در بحار الانوار
۱۷۵.....	۴-۳-۳- منهاج البراهین و شرحه بالله خویی
۱۷۵.....	۴-۳-۳-۱- گونه‌های تأثیرپذیری شرح منهاج البراهین
۱۷۶.....	۴-۳-۴- بهج الصباغه محمدتقی شوشتری
۱۷۶.....	۴-۳-۴-۱- شوشتری و نقل نظرات معارف
۱۷۶.....	۴-۳-۵- حدائق الحقائق محمدحسین کیدری
۱۷۷.....	۴-۳-۵-۱- شرح حدائق الحقائق و معارج بیهقی
۱۷۸.....	۴-۳-۶- شرح ابن‌عتایقی حلی
۱۷۹.....	۴-۳-۶-۱- شرح ابن‌عتایقی و حدائق الحقائق
۱۷۹.....	۴-۴- دسته‌بندی مؤلفه‌های تأثیرپذیری
۱۷۹.....	۴-۴-۱- بیان ایجابی نظرات و اقوال
۱۷۹.....	۴-۴-۱-۱- شرح ابن‌میثم بحرانی
۱۷۹.....	۴-۴-۱-۱-۱- ابن‌میثم و شرح خطبه رضی
۱۸۲.....	۴-۴-۱-۲- بیان مباحث پیرامونی به نقل از کیدری
۱۸۳.....	۴-۴-۱-۳- تأیید برخی اقوال کیدری
۱۸۴.....	۴-۴-۱-۴- برداشت محتوایی
۱۸۵.....	۴-۴-۱-۲- تأثیرات محتوایی در تألیف علامه مجلسی
۱۸۶.....	۴-۴-۱-۲-۱- بیان مؤلفه‌های شرح کیدری
۱۸۶.....	۴-۴-۱-۲- لغت‌شناسی
۱۸۷.....	۴-۴-۱-۲-۳- تبیین جملات

۱۸۸	۴-۴-۱-۲-۴- نام کیدری و ذکر اقوال او
۱۹۰	۴-۴-۱-۳- منهاج البراعه و شرح کیدری
۱۹۰	۴-۴-۱-۳- بیان نام کیدری و تألیف او
۱۹۱	۴-۴-۱-۳- تأیید نظر کیدری و ردّ اقوال شروح دیگر
۱۹۲	۴-۴-۱-۳- ذکر حدیث
۱۹۲	۴-۴-۱-۳- ذکر احکام فقهی
۱۹۳	۴-۴-۱-۳- استفاده از قول کیدری بدون ذکر نام
۱۹۴	۴-۴-۱-۴- بهج الصباغه و شرح حدائق الحقائق
۱۹۴	۴-۴-۱-۴- ذکر مباحث پیرامونی
۱۹۵	۴-۴-۱-۴- واژه‌شناسی و تبیین جمله
۱۹۶	۴-۴-۱-۴- ذکر مابود تاریخی
۱۹۷	۴-۴-۲- بیان نظرات نقادان
۱۹۷	۴-۴-۲-۱- نقد علامه موسی از شرح حدائق الحقائق
۱۹۷	۴-۴-۲-۱- تبیین لغوی
۱۹۸	۴-۴-۲-۱- تبیین جملات
۱۹۹	۴-۴-۳- ردّ اقوال کیدری از منظر میرحبیب‌الله خراسانی
۱۹۹	۴-۴-۳-۱- ردّ نظرات کیدری
۲۰۰	۴-۴-۴- جمع‌بندی
۲۰۲	خاتمه
۲۰۲	شرح معارج نهج‌البلاغه
۲۰۴	شرح حدائق الحقائق فی فسر دقائق افصح الخلائق
۲۰۷	پیشنهادهای
۲۰۸	فهرست منابع